

Лілія КУЛІНЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент, декан педагогічного факультету Ізмаїльського гуманітарного університету.

Ключові слова: людина, освіта, практика, компетентнісний підхід, педагогічна практика.

Компетентнісний підхід в організації педагогічної практики розглядається в реальних умовах формування майбутнього вчителя; особлива увага звертається на проблему формування громадянських, організаторських та трудових компетенцій майбутнього вчителя.

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА: КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД

© Куліненко Л., 2013

кість освіти майбутнього педагога визначається не так сумою засвоєних знань, як рівнем і потужністю тих компетенцій, які сформувалися у нього в процесі навчання.

Компетенції – це вміння, які педагог може реалізувати, навчаючи і виховуючи своїх учнів. Не є секретом те, що найефективніше вони формуються в процесі практичної підготовки. Педагогічна практика є тим наріжним каменем, від якого відштовхується й на який спрямовано весь педагогічний процес. Цілком закономірним є і те, що саме в ній відточуються (і перевіряються) основні компетенції майбутніх педагогів. Аналіз педагогічної практики в контексті компетентнісного підходу до навчання є нині ключовою проблемою модернізації підготовки майбутніх учителів. Зупинимось на цьому більш детально.

Аналіз літератури та педагогічного досвіду засвідчує, що компетентнісний підхід до організації педагогічної практики ґрунтується на таких положеннях: 1) провідним ключовим завданням педагогічної практики стає опанування й застосування майбутніми вчителями початкових класів проєктивно-технологічних умінь щодо проєктування та проведення уроків на засадах компетентнісного підходу. Для розв'язання цього завдання передбачається диференціація та індивідуалізація змісту й організації практики (варіативність завдань-проєктів, що пропонуються студентам на вибір з урахуванням їхньої професійної спрямованості, загальнонавчальної та методичної під-

готовки, індивідуальних особливостей; добровільний вибір дослідницького проекту). Разом із закріпленням студентських груп за школами застосовується індивідуальне прикріплення окремих студентів до майстрів педагогічної практики передбачається посилення самостійності й активності студентів, акцент у її проведенні зміщується на практико-зорієнтований, розвивальний та науково-дослідницький характер. Це дає змогу зосередитись, *по-перше*, на створенні умов для опанування студентами практичних навичок і умінь організації навчальної та виховної роботи в початковій школі, у якій упроваджується компетентнісний підхід; *по-друге*, на розширенні й поглибленні фахових, дидактико-методичних і науково-дослідницьких знань; *по-третє*, на розвитку індивідуальних здібностей студентів та формуванні їхньої професійної компетентності; 3) у педагогічній практиці реалізується виховна спрямованість професійної підготовки у ВНЗ, посилюється вплив педагогічного колективу школи. Як член колективу студент виконує різні види й функції професійної діяльності вчителя початкових класів. Але водночас він є студентом, який вирішує свої індивідуальні завдання; 4) випереджувальна підготовка студентів до виконання дослідницьких проектів у період педагогічної практики здійснюється на всіх курсах, упродовж усього терміну навчання задля того, щоб студент був підготовлений не тільки до практичної роботи з дітьми, а й до інноваційного стилю своєї професійної діяльності в умовах компетентнісного навчання молодших школярів [4].

Процес проходження педагогічної практики відбувається у найбільш наближеному до реальних умов навчального процесу початкової школи у навчально-виховному середовищі, яке характеризується структурним ланцюгом: проектування – моделювання – конструювання – дослідження. Створення такого навчально-виховного середовища виявляється у змісті етапів виконання студентами дослідницьких проектів у період педагогічної практики.

У сучасних умовах не менш важливим за професійну компетентність складником навчально-виховного процесу постає громадянська компетентність учителів.

Громадянська практика майбутніх педагогів має наскрізний характер і здійснюється протягом усього процесу їхньої підготовки. Її головна мета – ввести майбутнього фахівця в систему суспільних відносин, сформувати громадянські якості, забезпечити вчителя від «споглядального» ставлення до життя, сформувати його активну громадянську позицію.

Для України, яка є поліетнічною державою, в умовах розвитку української державності, громадянське виховання відіграє особливо важливу роль ще й тому, що воно покликане сприяти формуванню соборності України, яка є серцевиною української національної ідеї. Саме на базі демократичних цінностей, що мають бути основою громадянського виховання, можливе об'єднання різних етносів і регіонів України для розбудови й удосконалення суверенної, демократичної держави, громадянського суспільства [6, 127]. Отже, на порядку денному – надзвичайно важливе й невідкладне завдання виховання справжнього громадянина, патріота рідної землі.

Громадянська позиція посідає в структурі громадянськості чільне місце. Провідну роль у процесі формування громадянської позиції відіграють освіта й виховання. Можливості освітнього простору вищої школи є оптимальним виховним середовищем формування активної громадянської позиції студента. Вищі навчальні заклади виховують майбутнього спеціаліста, який, незалежно від фаху, здатен розглядати свою діяльність із загальнолюдської точки зору, з позицій глобальних світових соціокультурних і технологічних процесів. Дедалі більшого поширення набуває підхід, за якого громадянське виховання, зокрема формування громадянської позиції студентів, розуміється як широка освітня концепція, спрямована не тільки на формування уявлень майбутніх громадян про сучасні соціальні проблеми та способи розв'язання їх, а й на виховання певних особистісних якостей, умінь, пози-

цій, необхідних громадянину демократичного суспільства [11].

Прикладом державного підходу до розв'язання проблеми громадянського виховання є науково-педагогічні надбання колективу з НАПН України на чолі з академіком О. Сухомлинською, які розробили проект концепції громадянського виховання дітей і молоді в Україні (2000 р.). У цьому документі визначено основні засади, цілі, напрями, зміст, форми, методи громадянського виховання, а також способи реалізації створеної концепції. Серед конкретних способів було названо: включення проблематики громадянського виховання до дослідницьких програм і планів навчальних та наукових закладів; проведення науково-теоретичних конференцій та семінарів, практично-методичних нарад з актуальних проблем громадянського виховання й освіти; підвищення професійної кваліфікації педагогів і вихователів, для чого необхідно створити на базі обласних інститутів післядипломної освіти гнучку, оперативну систему науково-методичної підготовки та перепідготовки; підтримку Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, Національною академією педагогічних наук України, Міністерством освіти Автономної Республіки Крим, управліннями освіти обласних, Київської та Севастопольської міських адміністрацій організації науково-методичних конференцій, семінарів, нарад, засідань методичних об'єднань, створення творчих колективів з проблем громадянського виховання й освіти; створення на базі кращих освітніх закладів експериментальних центрів для опрацювання виховних інновацій, поширення передового досвіду творчих педагогічних працівників, вихователів; корегування та узгодження змісту освіти, навчальних планів та програм з метою орієнтації на цінності культури громадянськості дисциплін соціально-гуманітарного циклу, розробка та запровадження нових курсів, що сприятимуть формуванню політичної, правової культури та рис громадянськості молодого покоління України; науково-методичне забезпечення підготовки педагогів та вихователів, соціальних працівників, психологів вищих на-

вчальних закладів з урахуванням завдань громадянського виховання; розроблення та видання типових програм, методичних посібників, підручників, методичних матеріалів; запровадження нових методик навчання та виховання; організація та забезпечення психолого-педагогічного всеобучу батьків з метою підвищення ролі родинного виховання; використання засобів масової інформації для висвітлення кращого досвіду громадянського виховання дітей та молоді; розроблення та впровадження навчально-виховних програм з громадянської освіти та виховання; вивчення світового педагогічного досвіду, адаптація кращих прикладів громадянського виховання та освіти; налагодження контактів з міжнародними організаціями, проведення спільних міжнародних заходів та проектів з проблем громадянського виховання й освіти [5, 4–6].

Сучасний учитель повинен володіти не тільки професійно-моральними якостями (альтруїзм, терпіння, чуйність, милосердя, повага до учнів, справедливість), необхідними для здійснення професійно-педагогічної діяльності, а й якостями громадянина своєї країни, мати чітку громадянську позицію. Жива педагогічна практика, поєднуючи в собі й універсальні якості педагогічної діяльності, й унікальні особистісні риси, вимагає від учителя не тільки суто професійно-педагогічних знань, умінь, загальної культури, а й соціально-громадської активності, а саме – виявлення громадянської позиції у ставленні до життя, у повсякденній практичній діяльності. Остання ціннісна характеристика педагогічної діяльності набуває особливого значення у зв'язку з розбудовою України як незалежної, правової, демократичної держави [10, 148–149].

Педагогічний досвід засвідчує, що реалізація системи громадянського виховання не може здійснюватися лише засобами одного навчального курсу. Оскільки процес громадянського виховання особистості здебільшого зумовлюється і виховною роботою, і змістовими характеристиками предметів гуманітарного циклу, особливого значення набуває професій-

на підготовка майбутніх учителів цих навчальних дисциплін до організації громадянської освіти, що передбачає сформованість їхньої громадянської компетентності [7, 102]. Фундаментальним складником цього процесу постає здійснення громадянської практики.

Проте, визнаючи, що громадянська компетентність майбутніх учителів предметів гуманітарного циклу (історії, української і зарубіжної літератури, української й іноземної мови) є необхідним елементом особистості фахівця, складником його професійної культури, професійної компетентності [7, 102], важко погодитися з авторським підходом, за якого фактично не приділено уваги формуванню громадянської компетентності вчителів інших предметів. Ми вважаємо, що громадянська практика має поширюватися і на професійну діяльність викладачів точних та природничих дисциплін, оскільки громадянське виховання не обмежується набуттям знань з історії, філології, права. Кожний педагог як громадянин своєї держави має мірою можливостей впливати на формування громадянської свідомості учнів. Це стосується і діяльності студентів-практикантів.

Розглядаючи проблеми підготовки майбутніх учителів до громадянського виховання, Г. Почиваліна звертається до гуманістичної парадигми, оскільки в межах її реалізації майбутній учитель стає активним носієм громадянської самосвідомості, набуває практичних навичок громадянської поведінки. Основний прийом педагогічної технології такої підготовки в межах гуманістичної парадигми сучасної освіти – це діалог або полілог. До принципів організації роботи з підготовки майбутніх учителів до громадянського виховання молодших школярів, на думку дослідниці належать:

- принцип гуманізації (спрямовує навчально-виховний процес на пріоритетний розвиток загальнокультурних і загальнолюдських якостей майбутніх учителів, орієнтований на вдосконалення та вільний творчий розвиток особистості в системі суспільних відносин);

- принцип персоналізації (його дотримання створює умови партнерства для особистісного спілкування викладачів та студентів);

- принцип індивідуалізації навчально-виховного процесу (передбачає таку організацію системи взаємодії між викладачами та студентами, що ґрунтується на урахуванні індивідуальних особливостей, духовного світу, схильностей, інтересів майбутніх учителів, сприяє розвитку їхніх пізнавальних інтересів);

- принцип диференціації (він є способом реалізації індивідуалізації навчально-виховного процесу в умовах студентської групи);

- принцип діалогізації аудиторної і позааудиторної роботи (передбачає обговорення різних поглядів, спільний пошук істини у формі діалогу);

- принцип інтенсифікації (передбачає впровадження у навчально-виховний процес прогресивних педагогічних технологій, нових методів і активних засобів, що забезпечують постійне підвищення якості підготовки майбутніх учителів) [8, 130].

Становлення громадянськості майбутнього вчителя у процесі педагогічної практики тісно пов'язане з *діяльним (трудоим) характером* цієї практики. Формування особистості педагога передбачає постійний розвиток і удосконалення якостей, що забезпечують його успішну професійну самореалізацію. Стрижнем цієї самореалізації постає невинна праця.

Наукову і практичну педагогічну діяльність дослідники поділяють на такі основні види:

- робота педагогів-практиків, які здійснюють навчально-виховний процес, передають учням соціальний досвід, накопичений суспільством, формують різноманітні здібності учнів, їхній світогляд і моральне обличчя;

- адміністративна діяльність на різних рівнях і в різноманітних закладах освіти, яка на основі науково обґрунтованого управління організовує якісний педагогічний процес;

- науково-дослідницька діяльність

учених-педагогів у вищих навчальних закладах і науково-дослідних інститутах;

- передавання, адаптація і реалізація матеріалів педагогічної науки працівникам освіти інститутами післядипломної освіти, методичними кабінетами, засобами масової інформації [2, 227].

Відповідно до цієї загальної класифікації пропонуємо визначити такі основні напрями діяльності майбутнього вчителя у процесі педагогічної практики, як навчально-виховна діяльність, організаторська діяльність і трудова діяльність. Як слушно зазначає О. Семенова, підвищення вимог до характеру й структури вчительської праці ускладнює характер і структуру функціональної компетентності сучасного вчителя. Нині неможливо забезпечити результативність педагогічної діяльності лише за допомогою реалізації виконавчих функцій. Тому зростає роль організаторської діяльності в педагогічній праці. Отже, постає питання і про значущість організаторських компетенцій як важливого показника функціональної компетентності вчителя-професіонала [9, 149].

Організаторська діяльність є системою взаємопов'язаних дій (технологій), спрямованих на об'єднання груп людей для досягнення спільної мети. Її об'єктом як одного зі специфічних видів людської діяльності, є група людей, а отже, передбачаються відносини «людина – група людей», «організатор – група організованих». Люди, їхня психологія та практична діяльність є основним і специфічним об'єктом для організатора – суб'єкта організаторської діяльності [13, 39].

Відповідно організаторська діяльність посідає першорядне місце в структурі педагогічної праці, а її результативність безпосередньо залежить від готовності майбутнього педагога до виконання організаційно-управлінських функцій. Л. Кондрашова, аналізуючи сутність організаторської діяльності вчителя, вважає, що її результативність визначається тим, як успішно вчитель зможе залучити учнів до колективної пізнавальної діяльності, допомогти кожному її учаснику визначити

особисту стратегію і тактику згідно з можливостями, здібностями, інтересами. На думку дослідниці, організаторська функція вчителя покликана активізувати пізнавальну позицію в колективному пошуку розв'язання навчальних проблем, викликати бажання докласти до досягнення загального результату свої зусилля та креативні здібності [12, 47]. Особливо значущим є набуття рис організатора педагогічного процесу молодими практикантами і збереження їх у майбутньому вчителями.

Важливе місце у професійному становленні майбутніх фахівців належить трудовій діяльності. На думку Т. Белан, вона поглиблює і закріплює теоретичні знання, які студенти набули, навчаючись в університеті, дає змогу застосовувати їх у школі, самостійно планувати різні види трудового навчання й виховання, застосовувати різноманітні форми та методи організації навчальних занять. Трудова діяльність є обов'язковим складником професійного становлення студентів денної і заочної форм навчання, невід'ємною частиною фахової підготовки майбутніх учителів [1, 16]. Формування трудової компетенції є альфою і омегою практичної підготовки майбутнього вчителя.

Особливу роль в організації трудової діяльності на сучасному етапі відіграє метод проектів. У процесі виконання проекту в суб'єкта розвиваються операції мислення, навички пошуку інформації, аналізу, експериментування, ухвалення рішень, самостійної та групової роботи. В умовах проектної діяльності студенти-практиканти виявляються здатними моделювати ідеї; розвивають навички виготовлення певних виробів; поглиблюють знання та розуміння матеріалів, виробничих процесів.

Отже, проектна діяльність змушує студентів застосовувати й поглиблювати раніше засвоєні знання з різних дисциплін, здійснювати пошук необхідної інформації, аналізувати її та використовувати в процесі проектування виробів [3]. У підготовці майбутнього вчителя до трудової діяльності важливе місце посідає формування у нього власного досвіду означеної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Белан Т. Г.** Педагогічна практика як важлива складова професійного становлення майбутнього вчителя технологій / Т. Г. Белан // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Серія 13. Проблеми трудової та професійної підготовки. – 2010. – Вип. 6. – С. 13–16.
2. **Васьков Ю. В.** Співвідношення основних компонентів педагогічної науки і педагогічної практики як фактор виявлення їх органічного взаємозв'язку / Ю. В. Васьков, В. М. Малєєв // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2011. – № 2. – С. 225–228.
3. **Газука Т. А.** Педагогічні засади організації проектної діяльності майбутніх учителів трудового навчання у процесі вивчення спеціальних дисциплін [Електронний ресурс] / Т. А. Газука. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpbdpu/Ped/2011_1/Gazuk.pdf.
4. **Глузман Н. А.** Формування методико-математичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі проектного зорієнтованої педагогічної практики [Електронний ресурс] / Н. А. Глузман. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2011_33_1/Gluzman.pdf.
5. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності : проект // Педагогічна газета Академії педагогічних наук України. – 2000. – № 6 (72). – Червень. – С. 4–6.
6. Концепція громадянської освіти в школах України : проект / С. Г. Рябов, І. В. Жадан, Т. В. Клищенко та ін. // Шлях освіти. – 2001. – № 1. – С. 26–31.
7. **Михайліченко М. В.** Проблема визначення умов формування громадянської компетентності майбутніх учителів предметів гуманітарного циклу / М. В. Михайліченко // Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. – Серія : Педагогічні науки. – 2008. – Вип. 132. – С. 102–110.
8. **Почиваліна Г. В.** Технологія підготовки майбутніх учителів початкових класів до громадянського виховання в межах гуманістичної парадигми сучасної освіти / Г. В. Почиваліна // Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. – Серія : Педагогічні науки. – 2010. – Вип. 176. – С. 129–132.
9. **Семенова О. О.** Організаторська діяльність як засіб формування функціональної компетентності майбутнього педагога / О. О. Семенова // Зб. наук. праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2011. – № 4. – С. 149–151.
10. **Сипченко В. І.** Громадянська позиція майбутнього вчителя (теоретичний аспект) / В. І. Сипченко // Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. – Серія : Педагогічні науки. – 2008. – Вип. 125. – С. 147–150.
11. **Червона Л. М.** Практики формування громадянської позиції студентів [Електронний ресурс] / Л. М. Червона. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Kis/2011_1/7.pdf.
12. **Кондрашова Л. В.** Методика підготовки майбутнього учителя к педагогическому взаимодействию с учащимися : учеб. пособие / Л. В. Кондрашова. – М. : Прометей, 1990. – 160 с.
13. **Сластенин В. А.** Педагогика : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; под ред. В. А. Сластенина. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 576 с.

CITED LITERATURE

1. **T. Belan.** Teaching practice as an important component of future IT teacher professional development / T. Belan // National Pedagogical University named after M. Dragomanov scientific newspaper. – Series 13. *Problems of labour and employment training*. – 2010. – Issue 6. – P. 13–16.
2. **Y. Vaskov.** Correspondence of pedagogical science and teaching practice main components as a factor of their organic interconnection identification / Y. Vaskov, V. Maleev // Slobozhanshchina scientific and sports bulletin. – 2011. – № 2. – P. 225–228.
3. **T. Hazuka.** Pedagogical principles of future handicrafts teachers project activities organizing in the course of special subjects studying [Web site] / T. Hazuka. – Access mode: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpbdpu/Ped/2011_1/Gazuk.pdf.
4. **N. Hluzman.** Forming of methodic and mathematical competence of elementary school future teachers in the course of project-oriented teaching practice [Web site] / N. Hluzman. – Access mode: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2011_33_1/Gluzman.pdf.
5. The concept of personality civil training in the context of Ukrainian statehood development : a project / Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine Teaching newspaper. – 2000. – № 6 (72). – Cherven. – P. 4–6.
6. The concept of civil education in schools of Ukraine : a project / S. Riabov, I. Zhadan, T. Klinchenko and others // Shliakh osvity. – 2001. – № 1. – P. 26–31.
7. **M. Mykhailichenko.** Determination problem of future humanitarian subjects teachers civil competence forming conditions / M. Mykhailichenko // Cherkasy National University named after Bogdan Khmelnytsky bulletin. – Series : *Pedahohichni nauky*. – 2008. – Issue 132. – P. 102–110.
8. **H. Pochyvalina.** Preparation technology of future primary school teachers to civil education with-in the modern education humanistic paradigm / H. Pochyvalina // Cherkasy National University named after Bogdan Khmelnytsky bulletin. – Series : *Pedahohichni nauky*. – 2010. – Issue 176. – P. 129–132.
9. **O. Semenova.** Managerial activity as a mean of forming of future teacher functional competence / O. Semenova // Khmelnytsky Institute of Social Technologies University «Ukraine» collection of scientific papers. – № 4. – P. 149–151.
10. **V. Sypchenko.** The citizenship of future teacher (theoretical aspect) / V. Sypchenko // Cherkasy National University named after Bogdan Khmelnytsky bulletin. – Series : *Educational sciences*. – 2008. – Issue 125. – P. 147–150.
11. **L. Chervona.** Forming practices of citizenship among students [Web site] / L. Chervona. – Access mode: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Kis/2011_1/7.pdf.
12. **L. Kondrashova.** Preparation methods of future teacher to educational cooperation with pupils : work-book / L. Kondrashova. – Moscow : Prometey, 1990. – 160 p.
13. **V. Slastenin.** Pedagogy : work-book for teachers colleges students / V. Slastenin, I. Isaev, E. Shivanov; edited by V. Slastenin. – Moscow : Publishing centre «Academiya», 2002. – 576 p.